

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

TRẦN DUY HÙNG

**BIỂU TƯỢNG TRONG DÂN CA
NGHI LỄ TANG MA CỦA
NGƯỜI MÔNG Ở HÀ GIANG**

LUẬN VĂN THẠC SĨ VĂN HỌC VIỆT NAM

Thái Nguyên, năm 2013

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

TRẦN DUY HƯNG

**BIỂU TƯỢNG
TRONG DÂN CA NGHI LỄ TANG MA
CỦA NGƯỜI MÔNG Ở HÀ GIANG**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 60.22.01.21

LUẬN VĂN THẠC SĨ VĂN HỌC VIỆT NAM

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC: TS. VŨ THỊ TÚ ANH

Thái Nguyên, năm 2013

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của cá nhân tôi. Các nội dung nêu trong luận văn là kết quả làm việc của tôi và chưa được công bố trong bất cứ một công trình nào khác.

Tác giả luận văn

Trần Duy Hưng

LỜI CẢM ƠN

Sau nhiều cố gắng trong việc nghiên cứu đề tài “*Biểu tượng trong dân ca nghi lễ tang ma của người Mông ở Hà Giang*”, đến nay Luận văn của chúng tôi đã cơ bản hoàn chỉnh và được phép bảo vệ.

Tôi xin được gửi lời cảm ơn chân thành nhất tới các thầy, cô giáo khoa Ngữ văn - Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên đã giúp đỡ tôi trong quá trình học tập và nghiên cứu, đặc biệt tôi xin bày tỏ lòng cảm ơn sâu sắc nhất tới **TS. Vũ Thị Tú Anh** - Người đã tận tình hướng dẫn tôi hoàn thành Luận văn này. Xin cảm ơn khoa sau đại học đã tạo điều kiện tốt nhất về thủ tục, thời gian để giúp chúng tôi hoàn thành việc Bảo vệ Luận văn.

Bên cạnh đó, tôi cũng xin được gửi lời cảm ơn tới ông Hùng Đình Quý - Nguyên Giám đốc Sở văn hóa thông tin tỉnh Hà Giang, ông Hùng Đại Kỳ - Cán bộ Sở văn hóa thông tin tỉnh Hà Giang đã giúp đỡ tôi trong việc tìm tài liệu nghiên cứu và cung cấp nhiều tri thức văn hóa quan trọng trong việc tìm hiểu bản sắc văn hóa của người Mông ở Hà Giang.

Trong quá trình nghiên cứu, do hạn chế về thời gian cũng như năng lực nên chắc chắn trong Luận văn sẽ không tránh khỏi những khiếm khuyết. Kính mong được sự góp ý và phản hồi của quý thầy cô và các bạn đồng nghiệp.

Hà Giang, ngày 10 tháng 03 năm 2013

Tác giả

Trần Duy Hưng

DANH MỤC CHỮ VIẾT TẮT CÓ TRONG LUẬN VĂN

<i>VHDG</i>	: Văn học dân gian
<i>DHSP</i>	: Đại học sư phạm
<i>GS</i>	: Giáo sư
<i>GS-TSKH</i>	: Giáo sư -Tiên sĩ khoa học
<i>GS-TS</i>	: Giáo sư - Tiên sĩ
<i>H,</i>	: Hà Nội
<i>NXB</i>	: Nhà xuất bản
<i>STT</i>	: Số thứ tự
<i>VHTT</i>	: Văn hóa thông tin

MỤC LỤC

	<i>Trang</i>
Mở đầu.	1
Nội dung	10
Chương 1. Cơ sở lý luận và những vấn đề khảo sát thực tế có liên quan	10
1.1. Biểu tượng và biểu tượng trong văn học dân gian	10
1.1.1 Biểu tượng	10
1.1.2 Biểu tượng trong văn học dân gian	12
1.2. Người Mông và những đặc trưng cơ bản trong văn hóa	13
1.2.1 Nguồn gốc của người Mông	13
1.2.2 Văn hóa nhận thức của người Mông	15
1.2.3 Văn hóa tổ chức của người Mông	17
1.2.4 Văn hóa ứng xử của người Mông	18
1.3. Chiếc khèn Mông và những nghi lễ liên quan đến việc sử dụng khèn	20
1.3.1 Khái quát về chiếc khèn của người Mông	20
1.3.2 Những nghi lễ liên quan đến việc sử dụng khèn	24
Chương 2. Khảo sát và giải mã những biểu tượng trong dân ca nghi lễ tang ma của người Mông	28
2.1. Những biểu tượng trong các bài dân ca sử dụng ở nghi lễ đưa tiễn người chết (nghi lễ làm ma tươi)	28
2.1.1 Các biểu tượng tái hiện sự hủy diệt và hồi sinh của muôn loài do đại hồng thủy trong bài ca chỉ đường (Jangx kruôz cê)	28
2.1.2 Biểu tượng sóng đôi trong các bài dân ca đưa tiễn người chết của người Mông.	36

2.1.3 Những biểu tượng ước lệ, tượng trưng trong các bài dân ca nghi lễ đưa tiễn người chết của người Mông.....	40
---	----

2.2. Những biểu tượng trong các bài dân ca sử dụng ở nghi lễ làm ma khô ..	44
2.2.1 Biểu tượng Gầu khèn đrau trổng	44
2.2.2 Biểu tượng hình nộm (Cầu vá, cầu lê)	47
2.2.3 Biểu tượng Hoa khèn, hoa mưa, hoa nắng, hoa trổng	49
Chương 3. Tinh thần thực tiễn và quá trình thể tục hóa trong dân ca nghi lễ tang ma của người Mông	53
3.1 Tinh thần thực tiễn trong dân ca nghi lễ tang ma của người Mông . .	53
3.1.1 Tinh thần thực tiễn trong dân ca nghi lễ tang ma của người Mông qua sự kết hợp giữa biểu tượng ngôn từ và nghệ thuật âm nhạc	57
3.1.2 Tinh thần thực tiễn trong dân ca nghi lễ tang ma của người Mông qua sự kết hợp giữa biểu tượng ngôn từ và nghệ thuật vũ đạo... ..	66
3.2. Quá trình thể tục hóa trong dân ca nghi lễ tang ma của người Mông .	68
Kết luận	75
Tài liệu tham khảo	
Danh mục công trình của tác giả	
Phụ lục	

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Văn học là tấm gương phản chiếu đời sống tâm hồn của mỗi dân tộc. Đối với dân tộc Mông ở khu vực miền núi phía Bắc nước ta, kho tàng văn học của họ vẫn còn lưu giữ rất nhiều tác phẩm văn học dân gian đích thực phản ánh đời sống văn hóa của cộng đồng. Nhiều nhà nghiên cứu tâm huyết đã dày công sưu tầm, khám phá thế giới tinh thần ẩn dấu sau mỗi câu ca, điệu hát, bài thơ hay truyện kể của người Mông. Tuy nhiên, nhiều khía cạnh trong thế giới tinh thần đó còn chưa thực sự được khám phá đầy đủ và đang là những vấn đề mới mẻ cần được khoa học folklore đi sâu tìm hiểu và nghiên cứu.

Sống trên những khu vực có địa hình là núi cao hiểm trở, người Mông đã sớm thích nghi và có cách cảm, cách nghĩ riêng đối với thiên nhiên và cuộc sống con người. Kho tàng văn học dân gian của người Mông có đầy đủ các thể loại từ thần thoại, truyền thuyết cho đến truyện thơ, dân ca. Từ những năm 60 của thế kỉ trước, những nhà sưu tầm văn học dân gian đã đặt chân đến mảnh đất mà người Mông sinh sống. Một số tác phẩm sưu tầm văn học dân gian Mông đầu tiên là kết quả sưu tầm và biên soạn của tác giả Doãn Thanh với “Dân ca Mèo”, “Truyện cổ dân tộc Mèo”... Có thể thấy rằng các công trình về văn học dân gian Mông vẫn chủ yếu xoay quanh việc sưu tầm mà chưa có nhiều những công trình đi sâu nghiên cứu đánh giá một cách cụ thể và xuất phát từ cách cảm, cách nghĩ của chủ thể nền văn học đó. Do vậy, việc cần có những công trình khoa học nghiên cứu một cách chuyên sâu về mảng đề tài này là điều vô cùng cần thiết, góp phần làm sáng tỏ bản sắc văn hóa dân tộc Mông qua góc nhìn văn học và bảo tồn những di sản quý báu đó.

1.2. Chiếc khèn đối với người Mông từ lâu đã đi vào đời sống như một biểu tượng mang đậm bản sắc văn hóa dân tộc. Nhắc tới người Mông là chúng

ta nghĩ ngay tới tiếng khèn réo rắt đi vào lòng người. Cũng như các loại nhạc cụ dân tộc khác, khèn Mông chính là công cụ để chuyển tải đời sống tâm hồn và trí tuệ của người Mông. Trong việc thổi khèn, vai trò của những bài dân ca nghi lễ (phần lời của bài khèn) là rất quan trọng vì thông qua nó mà người Mông tiến hành những nghi lễ tâm linh và truyền tải thông điệp tới thế giới xung quanh. Song có một thực tế hiện nay là việc nghiên cứu dân ca nghi lễ của người Mông thường luận giải trên quan điểm của người nghiên cứu, vẫn chưa xuất phát từ cách nhìn của người trong cuộc. Do đó, thiếu tiếng nói đồng điệu giữa người nghiên cứu và những người trong cuộc. Theo khảo sát ban đầu thì những hạn chế trong việc nghiên cứu này đã dẫn đến sự nhầm lẫn và những kiến giải phiến diện về vai trò, chức năng của những bài dân ca nghi lễ gắn với nghệ thuật biểu diễn khèn Mông. Các phương tiện thông tin đại chúng và một số bài nghiên cứu thường đưa biểu tượng chiếc khèn vào trong các lễ hội của người Mông và gắn khèn Mông với chức năng tâm tình, gọi bạn, thể hiện tình yêu đôi lứa. Điều đó dẫn đến cách hiểu sai lệch về bản chất và vai trò của các bài dân ca nghi lễ gắn với nghệ thuật biểu diễn khèn trong đời sống văn hóa của dân tộc Mông. Vì vậy, với nghiên cứu này chúng tôi thấy cần phải xác định lại và trả lại đúng chức năng cho chiếc khèn Mông. Mỗi bài khèn là một thành tố trong nghi lễ tang ma. Đó chính là những bài dân ca nghi lễ đặc sắc truyền tải thông điệp của người sống với người đã khuất. Việc nhìn nhận các bài khèn Mông có liên quan tới tình yêu đôi lứa theo người Mông nhận định chỉ là do “gái tham tài, trai tham sắc”, những cô gái Mông đem lòng yêu mến những chàng trai biết thổi khèn giỏi. Quan trọng hơn là phải đứng trên góc độ văn hóa của người Mông để nói về chính họ, có như vậy mới dựng lên được bức tranh chân thực nhất về đời sống tinh thần của người Mông đặc biệt là đối với văn học dân gian Mông.